

ÚJ KÖNYVEK

Csáki György: A nemzetközi gazdaságtan alapjai

Napvilág Kiadó, 2002, 489 o.

Régen várt pillanat, hogy a világgazdaság- és nemzetközi gazdaságtan tárgyában a felsőoktatás számára tankönyv és szakkönyv készüljön. A könyv megjelenését – ugyanilyen címmel és hasonló tartalommal – megelőzte 2000-ben az Általános Vállalkozási Főiskola hallgatói számára írt háromkötetes főiskolai jegyzet a Távoztatási Univerzitas Alapítvány gondozásában. Ilyen módon két év alatt több tanár, főiskolai hallgató tanulmányozhatta a könyvet (az ÁVF-n kívül a Külkereskedelmi Főiskolán is használtuk), melyben a szerző kellő elméleti alapossággal, a főiskolai képzésben szerzett oktatói rutinnal, gyakorlati tapasztalataival mutatta be a világgazdaság és a nemzetközi kereskedelem változásait, törvényszerűségeit.

A világgazdaságról, a nemzetközi gazdaságtanról és kereskedelemről megfogalmazott szakkönyv szélesíti az olvasók ismereteit, formálja szemléletüket egyrészt az elméleti kérdések, másrészt a nemzetközi környezet bemutatásával. Egy tankönyvvel szemben általános elvárás, hogy tükrözze az elméleti tudásanyagot, és ezt didaktikai szempontból is könnyen feldolgozható szerkezetben tegye meg.

A tankönyv fejezetei tartalmilag összeillők, és egymást jól kiegészítik, logikusan felépített, oktatásdidaktikai szempontból kiérlelt mű, amely lehetővé teszi, hogy a hallgató a régi és az új világgazdasági ismereteket áttanulmányozhassa, részben önállóan felkészülhessen a tantárgyból. Ezt különösen a fejezetekben található bekeretezett példák (amelyek részben átvettek, részben saját esetek) segítik. A témák végén sorakozó ellenőrző kérdések és fogalmak jegyzéke ugyancsak könnyíti az önerőre épülő tanulást. Egy hiányérzetem azért maradt: a fejezetek végén jó lenne egy ajánló olvasmánylistát is készíteni.

A kötet részletesen bemutatja a világgazdaság résztvevőit, céljaikat, eltérő motivációjukat. Egy-egy nagyobb téma lezárásaként a szerző kitér a magyar viszonyokra, összehasonlításokat tesz, megállapítva, hogy bár a hasonlóságok igen gyakoriak, mégsem azonos a fejlődéshez vezető út, s annak eredményei és következményei.

A könyv 5 fő fejezetből áll.

Az *I. fejezet* (A világgazdaság fejlődéstörténetének vázlata, a nemzetközi gazdaságtan főbb elméleti irányzatai) arányaiban viszonylag kisebb terjedelmű. Figyelembe véve azt, hogy a hallgatók mennyire keveset tanulnak a világgazdaságról a középiskolában, méltánytalanul rövid az erre szánt 88 oldal.

Az oktatók és kutatók többsége valószínűleg egyetért a recenzióval abban, hogy a gazdaságtörténet segítségével lehet a gazdasági növekedés alapkoncepciójára építeni,

azonban az 1990-es évek elejétől a „fenntartható fejlődés” új és meghatározó tézisével kellene a történelmi folyamatot befejezni. Sajnálható, hogy a Kondratyev-ciklusok (és egyéb hosszú távú cikluselméletek is) kimaradtak a könyvből.

E kisebb hiányosságok ellenére is érdekes és jól sikerült a fejezet. Ez az egyik elméleti alapvetési rész (a nemzetközi gazdaságtan elméleti irányzatainak, így többek között: merkantilisták, fiziokraták, neoklasszikusok, poszt-keynesiánusok ismertetése stb.), amely egyben közgazdasági elmélettörténeti rész is: a szerző a világgazdaságtan mozgástörvényeit a közgazdaságtani elméletek fejlődésének összefüggésrendszerében elemzi. Az elméletek koncentrált, logikus és pontos bemutatása, a nem feltétlenül szükséges matematikai apparátus elhagyása a hallgatók gondolkodásmódját is alakítja: a közgazdasági eszmetörténet fejlődésébe illeszti a külgazdasági elméletek fejlődését. Rámutat, hogy komplex világgazdasági rendszerről van szó, amelyet komplex elméleti rendszer jellemez, vagyis a közgazdaságtan mikro- és makrogazdasági elméleteit a nemzetközi gazdaságtan elméletei teszik teljessé.

Az egyetemi és főiskolai előadások keretében ajánlható a két-, három- és multipoláris világrendekkel kiegészíteni az anyagot. Különösen hangsúlyozva a világ növekedési pólusait és kapcsolatrendszerük térbeli szerkezetváltozását. Ugyancsak fontos az utóbbi évtizedben végbement változások bemutatása (például magországok és vonzáskörzetük a világgazdaságban).

A II. fejezetben (Nemzetközi kereskedelem és kereskedelempolitika) az olvasó választ kap arra a kérdésre, hogy miért kereskednek a nemzetek egymással évszázadok óta. A válasz körültkintő és korrek: a legfontosabb alapirodalmakat felhasználva világosan, közérthetően mutatja be a szakosodásban rejlő előnyöket és hátrányokat, úgy, hogy közben a klasszikus elméleteket is bevonja érvanyagába.

E fejezetben található a Nemzetközi kereskedelmi ügyletek című rész, amely rövid (7 oldal), és csak néhány ügyletre szorítkozik. Hiányoznak a modern és kombinált ügyletek, ezek közül is az elektronikus kereskedelem árnyalt bemutatása. Ennél sokkal mélyebb ismereteket kell adni a főiskolai és egyetemi ifjúságnak, vagy utalni kellett volna a fejezet végén (de legalább a lábjegyzetben) a kiegészítő és vonatkozó irodalomra. A mai modern üzleti életben – megítélésem szerint – különösen fontos a külkereskedelmi ügyletek gazdag tárházának és gyakorlati alkalmazásának szerteágazó ismerete. (Tanszéki vitáinkon az is felmerült, hogy szükséges-e ebben a műben a külkereskedelem technikájának, a nemzetközi ügyleteknek a kérdéseivel foglalkozni. Úgy vélem, igen, mert a külkereskedelemben specializálódó hallgató még mélyebben megismeri ezeket, de aki nem ezt az irányt választja, máskor ezekről nem fog hallani. Talán ezért is kellene egy jó szakirodalmi ajánló.)

Didaktikus és különösen jól sikerült a fejezet elméleti része, amely a nemzetközi kereskedelem elméleteit taglalja korrekten (így például *Smith*, *Ricardo*, *Heckscher-Ohlin* modell, *Leontieff*, *Porter* és a többiek gondolatai). Az oktatásban különösen a komparatív előny megértésére kell koncentrálni: a relativitás megértése a tanártól és a diáktól is nagy figyelmet igényel. A nemzetközi versenyképesség elméletei a nyolcvanas évek végén születtek meg. A szerző jól ütközteti a különböző elméleti irányzatokat (*Thurow*, *Krugman* stb.), és mind elméleti, mind didaktikai szempontból kitűnő *Porter* elméletének bemutatása. A jó elemzés és a sok ábra könnyen feldolgozhatóvá és megérthetővé teszi azt az elméletet, melyet sokan a XXI. századot megalapozó közgazdasági elméletként tartanak számon. A szerző kiemeli, hogy a nemzetközi versenyképesség a komparatív és kompetitív előny megjelenési formája, s így a versenyképességi elméletek tulajdonképpen a komparatív elméletekkel foglalkoznak.

Az ezután következő GATT/WTO alfejezet kevésbé illeszkedik – meggyőződésem szerint – ebbe a részbe. Tekintettel arra, hogy e nemzetközi szervezet egyértelműen a

globalizálódó világgazdasághoz tartozik. Így jobb lett volna a III. főfejezetbe beépíteni a Világkereskedelmi Szervezetet (WTO). Egyébként a GATT/WTO-ról írtak színvonalasak. Kár, hogy nem szerepel a befejező szakaszokban a szingapúri (1996/1997) és a katari (2001) konferenciák anyaga.

A *III. fejezet* (Globalizáció és regionalizálódás) legkisebb főfejezete a könyvnek (46 oldal). Talán hosszabb lehetne, annál is inkább, mivel korunk két fő világgazdasági tendenciájáról esik szó. (Például: a globalizáció egyre jobban a tudásalapú termelő- és szolgáltatótevékenységre épül, vagy az USA szerepének a változása a globalizálódó világban a XXI. század küszöbén stb.) A fejezetben a szerző a globalizáció általános jellemzésével indít, rámutat, hogy azt nem lehet a nemzeti szuverenitás „korlátozódása” nélkül értelmezni. Lényeges különbséget tesz a nemzetköziesedés és a globalizáció között. Érinti a globális problémák kérdéseit is. Kiemeli, hogy a transz- és multinacionális vállalatok a globalizáció fő hordozói. Részletesen ír a regionalizmus szükségzerű megjelenéséről mint a globalizációra adott nemzetgazdasági válaszról. Jól mutatja be az 50–60-as évek klasszikus és a 80–90-es évek új regionalizmusát.

Ebben a részben elemzi a fejlődő világ kérdéseit is a szerző. Szerencsés, hogy nem a 80-as évekbeli felfogás szerint vizsgálta ezt az országcsoportot, s jól sikerült a globalizációval való összefüggések bemutatása is. Talán többet is megérdemelve ez a kérdéskör, mert a mai magyar közgazdasági szakirodalomban szinte senki sem foglalkozik e kérdésekkel.

A leírtak korrektek, megfelelően illeszkednek a könyv egészének gondolatmenetébe és színvonalába.

A *IV. fejezet* (Erőforrás-áramlás, a termelési tényezők mobilitása a világgazdaságban. A külföldi közvetlen beruházások gazdaságtanának alapkérdése) a nemzetközi tényezőáramlás kérdéseit témaköréről szól. Igen jól sikerült ez a fejezetben, ez érthető is, hiszen a szerző korábbi szakmai munkásságának jelentős része ebben a témában született, és ő tekinthető a nemzetközi tőke mozgások egyik legjobb hazai szakértőjének. Korrekten és jól elemzi a munkaerő-áramlás és a technológiatranszfer kérdéseit. A nemzetközi tőkeáramlás és a nemzetközi nagyvállalatokat bemutató részekben pedig pontosan bemutatja a nemzetközi tőkeáramlással (melyet a szakirodalom gyakran külföldi működőtőke-áramlásnak nevez) foglalkozó elméleteket. Jól kihasználja *Porter* és *Dunning* elméletéből fakadó lehetőségeket a tőke mozgások háttérében levő érdekviszonyok elemzésére. A rész alfejezeteiben a multi- és transznacionális cégek befektetési stratégiája, illetve a külföldi közvetlen működőtőke-befektetések motívum elemzése is szerepel. Esetenként keverednek a működőtőke-export és -import pozitív és negatív hatásai, s mintha a szerző a negatív hatásokat hangsúlyosabban említene, mint a pozitívakat. Kismértékben hiányolom a fejezetből a működőtőke-áramlás kialakulásának történetiségét, az áramlás fő ágazati irányait, és ennek változásait (érdekes párhuzamot lehetne vonni a vállalatok nemzetköziesedésével).

Foglalkozik a szerző a tőke mozgások és a nemzetközi kereskedelem kapcsolatával is. Célszerű lenne rámutatni, hogy a nemzetközi kereskedelem és a nemzetközi tőke mozgások elméletei csak nagyon kevés ponton (elméletben) találkoznak, s vélhetően ezen elméletek összekapcsolása lesz a közgazdaság-tudomány fejlődésének fő iránya a jövőben. Másrészt írni kellene a regionális integrációk tőketerelő és tőketeremtő hatásáról (erről éppen a szerző írt az 1990-es évek közepén).

A fejezetben a multi- és transznacionális cégek és szerepük bemutatása sikerült a legjobban. Ebből is kiemelném a stratégiai szövetségek súlypontozását.

Az *V. fejezetben* (A nemzetközi pénzügyi rendszer működésének alapkérdései) a szerző logikus szerkezetben ismerteti az árfolyamokkal, nemzetközi pénzügyi rendszerekkel, fizetési mérlegekkel, a nemzetközi pénz- és tőkepiaccal összefüggő elméleti és

gyakorlati kérdéseket (a korábbi részekből eltérően itt a matematikai apparátus segítségével is).

E főfejezet kevésbé illeszkedik a könyv egészébe, ugyanakkor elősegíti, megalapozza a később tanulandó nemzetközi pénzügyek tantárgy megértését.

*

A megjelent könyv tartalma és színvonala alapján az egyetemi és főiskolai szintű oktatásban egyaránt jól használható. Olyan tankönyv, amely a képzési követelményeknek megfelelően arányosan súlyoz az elméletek és gyakorlat között.

A tankönyv megjelenését azért is aktuálisnak tekinthetjük, mert jelenleg ez az egyetlen tananyag, amelyet – a világgazdaság egészét feltáró jellege miatt – a felsőoktatásban felhasználhatunk. Mivel egyre több egyetem és főiskola alapít gazdasági kart vagy szakot, a könyv kereslete emiatt is egyre bővíthet a jövőben.

Csáki György munkáján érződik a tudományos alázat a már elért tudományos eredmények felhasználása iránt, de oktatói tapasztalataiból tudja, hogy a felsőoktatásban a valóság bemutatása, vagyis a gyakorlatorientált képzés alapvető fontosságú. Így egyrészt nem esett a túlzott elméletieskedés csapdájába, másrészt nem leíró, bemutató munkát készített. Nem esett a szerző abba a hibába sem, hogy valamelyik elméleti irányzat csábításának engedve, csak egy bizonyos szempontból vizsgálta volna a világgazdaságot. A tankönyv erénye annak „eklektikussága”, vagyis, hogy a szerző merete felvállalni, hogy a világgazdaság egyes részeit más és más elméletekkel világította meg. Ahol lehetősége adódott, ott rámutatott az elméletek kapcsolódási pontjaira, másutt pedig maradt a jól bevált elméleti háttér bemutatásánál.

Csáki György jó didaktikai felfogásban, szabatos magyar nyelven írta meg legújabb könyvét. Ábrái és a könyv szerkesztése segíti a hallgatót és olvasót.

Érdemes kézbe venni a könyvet, mert az előbbieken bemutatott témákon túl még számos érdekes, szakmailag értékes írást tartalmaz arról a folyamatról, amely a jelenlegi világgazdasági rendszer működésének megértéséhez elvezethet.

A tartalmi szempontból is kiváló tankönyv szerkezetileg jól tagolt, szemléletes, tetszetős, vonzó formában került az érdeklődők kezébe a Napvilág Kiadó gondozásában. A könyv elején található tartalomjegyzék segíti a témában való tájékozódást és a tanulást egyaránt. Már a tartalomjegyzék átolvasása során meggyőződhet az olvasó, hogy nemcsak a szűkebb szakmai közönségnek [(köz)gazdasági egyetem és főiskola oktatója és hallgatója] ajánlható a mű, hanem minden olyan érdeklődőnek, aki nyitott a világgazdaság kérdései iránt.

Hubai József